

בעד הילד היהודי, בעד האישה המסורתית: אגודת אפרת ופוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל

רומי שפר, יעלה להברז, יעל השילוני-דולב*

תקציר. המאמר בוחן את פוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל באמצעות ניתוח פעילותה של אגודת אפרת, הפועלת למניעת הפלות ולעידוד ילודה יהודית מאז שנות החמישים. המחקר מתבסס על ניתוח תוכן איכותני ועל תיאוריות מסגור וניתוח סמיוטי במטרה להראות כיצד אגודת אפרת מנהלת משא ומתן מחושב מול הגיונות השאובים מפוליטיקת ההפלות בארצות הברית וכן מול התנגדויות בחברה הישראלית. העמותה משתמשת במסגור אסטרטגי המשלב בין הגיונות לאומיים-יהודיים ובין תרגום הגיונות פמיניסטיים כמו הסכמה מדעת וחופש בחירה, הלקוחים מהתנועה המתחדשת נגד הפלות בעולם. מהניתוח עולה כי אפרת אינה מתאימה להימנות עם ארגוני "פרו-צ'ויס" הפמיניסטיים, הרואים בזכות האישה על גופה ערך עליון, והיא גם אינה דומה לארגוני "פרו-לייף" האמריקאיים, המדגישים את מעמדו וזכויותיו של העובר מרגע היווצרו. ממצאי המחקר מלמדים כי בתפיסת העולם הייחודית לה משלבת אפרת רעיונות פרו-נטליסטיים ופמיניסטיים שלפיהם אימהות היא הברירה היחידה האפשרית עבור נשים, ומייצרת מופע שאנו מכנות "בעד הילד היהודי, בעד האישה המסורתית" בפוליטיקה הישראלית נגד הפלות.

מילות מפתח: הפסקות היריון, אימהות, פרו-נטליזם, אגודת אפרת, פוליטיקת הפלות

מבוא

פוליטיקת ההפלות ברחבי העולם אינה הומוגנית, ובכל מקום היא מתעצבת אחרת לאורם של המאפיינים התרבותיים, הדתיים, הכלכליים והגיאוגרפיים-פוליטיים הייחודיים לתרבות הספציפית. כך למשל, מדינות קתוליות כדוגמת איטליה (מאז שנת 1978), אירלנד (מאז 2018) וארגנטינה (מאז 2021) מאשרות הפלות לפי בקשה בשבועות מוקדמים של ההיריון חרף התנגדות הכנסייה. לעומת זאת, במדינות עם פוליטיקה פופוליסטית יש נסיגה בגישה להפלות (Center for Reproductive Rights, [n.d.](#)): הונגריה הלאומנית והמסורתית

* רומי שפר, מוסמכת המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ד"ר יעלה להברז, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

פרופ' יעל השילוני-דולב, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
המחקר מבוסס על עבודת תזה כחלק מהדרישות לתואר שני בסוציולוגיה ואנתרופולוגיה.

בראשותו של ויקטור אורבן קבעה בשנת 2022 כי הפלה עד השבוע ה-12 להיריון מותנית בכך שהאישה תאזין לדופק העובר, ואילו בפולין, המדגישה ערכי משפחה, הפלות אסורות כמעט לחלוטין מאז שנת 2020 (Bieñ-Kacała & Drinóczy, 2023; Pető & Svégl, 2024). בארצות הברית, שבה נושא ההפלות נותר שנוי במחלוקת גם לאחר פסיקת רו נגד וייד בשנת 1973 (Saurette & Gordon, 2015) שהפכה את הפסקות ההיריון לחוקיות ברחבי ארצות הברית, חלה לאחרונה נסיגה בעניין, ובשנת 2022 בוטל פסק הדין התקדימי. כל אלה מלמדים אותנו כי פוליטיקת ההפלות – הן זו השמרנית, הבאה לידי ביטוי בתנועת "פרו-לייף" (pro-life) המדגישה את זכות העובר להיוולד, הן זו הפרוגרסיבית המגולמת בתנועת "פרו-צ'ויס" (pro-choice), המדגישה את זכות האישה על גופה – נמצאת בתהליך עיצוב מתמיד המושפע מתהליכים חברתיים ופוליטיים עמוקים בזירה הגלובלית והלוקלית. אם כן, פוליטיקת ההפלות אינה מופע אחיד כי אם מערכת של תהליכים חברתיים-תרבותיים, כלכליים, דתיים ופוליטיים מצטלבים, ויש לה מופעים שונים מבחינה סגנונית, שיחנית וחוקית. פוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל לא נחקרה עד כה. מחקרנו זה, הנוסף לשדה רחב של כתיבה על פרו-נטיזם בחברה בישראל, מתחקה אחר האופן שבו סוגיית ההפלות בישראל ממוסגרת דווקא כסוגיה פמיניסטית שמרנית ולא כאידיאולוגיה שמרנית המיובאת אל החברה בישראל בתהליכים טרנס-לאומיים (Segal & Greenspan, 2024), ובוחן כיצד התעצבה פוליטיקת ההפלות השמרנית בחברה הישראלית מאז שנות התשעים. לבחירה בטווח הזמן הזה יש כמה סיבות שיוצגו בפרק המתודולוגי, אך העיקרית שבהן היא שבשנות התשעים החלה להתנסח בארצות הברית עמדה שמרנית חדשה נגד הפלות המכונה pro-life feminism וא pro-woman feminism.

כדי ללמוד על פוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל, מחקר זה מבקש להתבונן על המקרה של אגודת אפרת. מראשית קיומה בשנות החמישים הייתה אפרת שחקנית מרכזית בתחום מניעת ההפלות, ויצרה, תיווכה ותרגמה הגיונות שמרניים להקשר התרבותי המקומי. העמותה פעלה בשנים שבהן המאבק הציבורי בנושא ההפלות היה שולי: משנות השמונים ועד 2022 לא נעשה כל שינוי בחוק ההפלות הישראלי, והנושא לא עמד בראש סדר היום של תנועות נשים וארגוני נשים (אמיר, 2015; רימלט, 2016). מטרות המאמר הן, ראשית, לתאר את התמהיל הייחודי של פוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל; ושנית, לאפיין את המופע המקומי בדמותה של אפרת ולבחון כיצד הנחות היסוד וההגיונות שלה מוסגרו פומבית והשתנו לאורך השנים. המאמר מחדש הן מבחינת המקרה האמפירי שהוא דן בו, הן מבחינת תרומתו למחקר החסר על מאפייני הייחודיים של פוליטיקת ההפלות השמרנית בישראל ועל הקשר שלה לשיח השמרני המגיע מעבר לים.

התשתית התאורטית של המחקר נשענת על מסורות תיאורטיות שונות, ששילובן זו עם זו מאפשר התבוננות מעמיקה בתופעה שהמאמר עוסק בה. מסורות אלו כוללות תיאוריות של הפצה ותרגום (Merry, 2009; Levitt & Merry, 2009), העוסקות באופן שבו רעיונות, הגיונות ופרקטיקות תרבותיות מתפשטים ומתרגמים, מאומצים, מותאמים או נדחים על ידי תרבויות שונות; תיאוריות של מסגור (Snow, 2004; Malets & Zajak, 2014), המאפשרות להבין כיצד תהליכים של מסגור מסרים מושפעים מהמבנה הפוליטי הקיים וממבנה ההזדמנויות השיחני; ולבסוף, כתיבה על פמיניזם פרו-לייף ורטוריקת פרו-וומן (pro-woman) (Ziegler, 2013; Saurette & Gordon, 2015).

טענתנו היא שאפרת מנהלת משא ומתן אקטיבי ומחושב מול רעיונות והגיונות בתחום פוליטיקה ההפלות השמרנית השאובים ממגמות שמרניות בעולם, וכן מהתרבות היהודית-ישראלית ומהלחצים וההתנגדויות שהופנו כלפיה לאורך השנים. אפרת נוקטת מסגור אסטרטגי (Malets & Zajak, 2014), אופן פעולה של תנועות חברתיות שעושות שימוש סלקטיבי ברעיונות ובהגיונות: את חלקם הן מאמצות ומתאימות לתנאים המבניים והחברתיים של תרבות היעד, ואת חלקם הן דוחות או מעצבות מחדש. זאת ועוד, המסרים הפומביים שלהן יכולים להשתנות עם הזמן, בהתאם לתנאים הפוליטיים. ואכן, ממצאי מחקר זה מעלים כי מערכת ההנמקות של אפרת השתנתה לאורך השנים: ההגיונות הדתיים, הלאומיים והפרו־נטיסטיים אמנם היו דומיננטיים בפרסומיה מראשית קיומה, אך מאז שנת 2003 היא החלה להשתמש במושגים כמו "חופש בחירה לקבלת מידע", המתכתב עם "הסכמה מדעת", שהוא מושג מרכזי בביו־אתיקה ובתיאוריות פמיניסטיות (Saurette & Gordon, 2015). השימוש בהנמקות פמיניסטיות ובטוריקה המתמקדת בפגיעה בנשים התעצם מאז שנת 2011 בתגובה למחאה ציבורית נגד העמותה (שתידון בהרחבה בהמשך), והגיע לשיא בשנת 2020 כאשר אפרת הציגה עצמה באתר האינטרנט שלה כ"אגודה פמיניסטית ליברלית הדוגלת בזכות האישה על גופה".

חרף הציפייה לסתירות מובנות בין תפיסות שמרניות לתפיסות המקנות זכויות ושוויון לנשים, במאמר זה נראה כיצד אפרת כורכת הגיונות אלו יחד באמצעות אופני המסגור של מגוון עקרונות פמיניסטיים – למשל עקרון הבחירה החופשית וההסכמה מדעת, שהיא מעניקה להם פרשנות ייחודית – וכן באמצעות אופני מסגור הממוקדים באישה, בזכויותיה ובמצוקותיה. ואולם ממצאי המחקר מראים כי מדובר בעיקר ברטוריקה ריקה, וכי אפרת אינה תומכת הלכה למעשה במגוון אפשרויות בחירה. מתוך מטרתה השמרנית להגביר את הילודה בעם היהודי מטעמים לאומיים, היא משמרת את תפקידן המסורתי של נשים באימהות בלבד ונשענת על מה שליאורה בילסקי (2001) כינתה "פמיניזם של אימהות" – תפיסה שאינה מתמקדת בזכויות נשים כאינדיווידואליות כי אם בזכויותיהן או חובותיהן כאימהות וכמי שנושאות באחריות לחיזוק התא המשפחתי היהודי. לאור זאת, אנו מציעות להמשיג את תפיסת העולם של אפרת ואת האסטרטגיה הייחודית שלה כ"בעד הילד היהודי, בעד האישה המסורתית".¹ המשגה זו מאפשרת להמשיך לבחון את המקרה המקומי ולהשוותו למקרים דומים בעולם.

סקירת ספרות

תהליכי תרגום ומסגור

כפי שצוין מעלה, פוליטיקה ההפלות השמרנית אינה ייחודית לחברה הישראלית ויש לה מגוון מופעים במקומות שונים בעולם, הן מבחינה סגנונית וטרמינולוגית הן מבחינת השחקנים החברתיים והפוליטיים הלוקחים חלק בעיצובה. השונות והדמיון בין המקרים מעלים שאלות על תהליכים ואופנים של תרגום תרבותי, קרי, כיצד רעיונות, אובייקטים

תרבותיים ותבניות ארגוניות נעים ברחבי העולם, ומה תפקידן של תנועות חברתיות בייצור ובקידום שינוי תרבותי במרחבים לאומיים ומקומיים. לטענת אולגה מאלטס וסברניה זייק (Malets & Zajak, 2014), אחת הדרכים שבהן תנועות חברתיות מחוללות שינוי תרבותי היא שאילת רעיונות ופרקטיקות ממקומות אחרים והטמעתם בסביבתן התרבותית, או שינוי פרקטיקות קיימות בעזרת שילוב של אלמנטים תרבותיים מושאלים או יציקת משמעויות חדשות לתוכן. בספרות העוסקת בתרגום תרבותי, התהליך שבו רעיונות ופרקטיקות חוצים גבולות ומתורגמים לתוך התרבות המקומית נקרא ורנקולריזציה (Levitt & Merry, 2009; Merry, 2009). סאלי מרי טוענת כי כדי שרעיונות יאומצו ויהפכו רלוונטיים ומקובלים בתרבות היעד, הם צריכים "להיעשות מחדש" בשפת העם – לא רק מבחינה לשונית, אלא מבחינת התאמתם התרבותית הרחבה (Merry, 2009). הספרות בתחום מעלה כי בתהליך זה יש חשיבות יתרה לתנועות חברתיות שמתווכות ומתרגמות את אותם הגיונות ומגשרות על הפער בין שיחים בינלאומיים ואוניברסליים ובין ההבנות המקומיות (להבירז, 2023; Merry, 2009; Malets & Zajak, 2014; Benhabib, 2009). עם זאת, תהליך התרגום וההתאמה התרבותית אינו פשוט כלל ועיקר, מכיוון שהניסיון לייבא ולמסגר הגיונות תרבותיים ממקום אחד לאחר עלול להיתקל באתגרים כמו הבדלים תרבותיים והתנגדות מצד מבני כוח מקומיים.

מכיוון שתהליך ההפצה והתרגום של רעיונות והגיונות תרבותיים עשוי תהליכים חברתיים-תרבותיים מצטלבים הכוללים תגובות נגד, קונפליקטים והשלכות בלתי צפויות, הוא דורש מן התנועות החברתיות למידה, יצירתיות ורפלקסיה מתמדת. כך למשל, כדי שהוא יהיה אפקטיבי משתמשות תנועות חברתיות במסגור אסטרטגי (Benford & Snow, 2014; Malets & Zajak, 2000), אופן פעולה גמיש ומשתנה שמטרתו להגביר את התהודה של הגיונות גלובליים בתרבות היעד. הגמישות נדרשת משום שתהליכי מסגור מושפעים מהמבנה הפוליטי המקומי הקיים וממבנה ההזדמנויות השיחוני (Snow, 2004): תנועות חברתיות מבינות בדרך כלל שקריאת תיגר בוטה על הממסד הפוליטי והתרבותי תפגע בהעברת המסר שלהן ותותיר אותן בשוליים וללא כוח השפעה, ולכן, כדי להיטמע בזרם הדומיננטי, הן מתאימות את המסר כך שיתאים לכללי המשחק הקונבנציונליים – לעיתים במחיר של עיוות המסר ואובדן הביקורת שלהן על הממסד (Gitlin, 1980).

תהליכי מסגור בפוליטיקת ההפלות בעולם

הספרות על תנועות חברתיות שפועלות בתחום פוליטיקת ההפלות מראה כי תנועות פרו-לייף (מתנגדות להפלות) ופרו-צ'ויס (בעד הזכות להפלה) נוקטות מסגור אסטרטגי שונה. פעילותן של תנועות פרו-לייף כוללת הפגנות במרחב הציבורי, לרוב מחוץ לאוניברסיטאות ולקליניקות שמבצעות הפלות. במהלכן נעשה שימוש בוויזואליה בוטה כגון תמונות של עוברים אחרי הפלה (Jackson & Valentine, 2017). דימויי העוברים אמורים ליצור תגובה רגשית בקרב קהל היעד ולגרום ייסורים, צער וכאב, ולכן הם נתפסים לעיתים כמניפולציה רגשית מיליטנטית (Jackson & Valentine, 2017; Maxwell, 1995). באמצעות פריטה על רגשותיהם של תומכים פוטנציאליים המאבק הופך אמוציונלי, צובע את האובדן בגוון אישי וטרגי ומאפשר לפעילים נגד הפלות לדמיין את סבל ההפלה כמשותף להם, לנשים ולעוברים (Maxwell, 1995). יתרה מזו, תנועות פרו-לייף נוטה לגבות את טענותיה גם

בהקשר דתי-נוצרי ומציגה את מעשה ההפלה כרצח והשחתת חייהם הקדושים של אלה שלא נולדו (Roberti, 2021). לעומתם, ארגוני תנועת פרו-צ'ויס ממסגרים את השקפותיהם על פי רוב במונחים של פמיניזם, בריאות, זכות הבחירה וזכות האישה על גופה (Sharma et al., 2017). פעילותם מתבטאת ביוזמות כגון צעדות להגנה על הפלות חוקיות וליווי נשים אל מרפאות להפלות כדי להגן עליהן (Joffe et al., 2004).

בניגוד לתדמית המקובלת של התנועה נגד הפלות, המצטיירת כתנועה גברית, דתית, אגרסיבית ואלימה, מאז שנות התשעים היא לובשת מעטה של פמיניזם; פוליטיקת ההפלות השמרנית היא למעשה חלק ממגמה רחבה המכונה "פמיניזם שמרני" או "פמיניזם ימני", תופעה שבה רעיונות פמיניסטיים משמשים לקידום אג'נדות ימניות, לאומניות ושמרניות תוך עיוות מטרותיה המקוריות של התנועה הפמיניסטית. יתרה מזו, נשים שמרניות, בעיקר בארצות הברית, נוטות להציג את הפמיניזם של הבחירה (פרו-צ'ויס) מול "הפמיניזם האמיתי", זה המשקף ערכים שמרניים כמו הגנה על חיים ועל ערכים משפחתיים (Farris 2018; Rottenberg, 2017; Schreiber, 2018). התנועה השמרנית נגד הפלות מפעילה מסגור אסטרטגי שמשתמש בהגיונות פמיניסטיים פרוגרסיביים כביכול, המדגישים שיח בחירה וזכויות של נשים, במטרה להגדיל את אמינותה כתנועת פרו-וומן (Saurette & Gordon, 2015). אימוץ השיח הפמיניסטי משמש לקידום רעיונות מסורתיים בנוגע לתפקידים מגדריים וגם לקידום אידיאולוגיות גזעניות, לאומניות וקולוניאליסטיות: פמיניסטיות נגד הפלות טענו למשל כי הפמיניסטיות בימינו שכחו שהיעוד הטבעי של נשים הוא אימהות וטיפול, ואילו קמפיינים נגד הפלות ברוסיה הציגו את ההפלה כאיום על בריאות הנשים ועל יכולת האומה להתרבות (Mason, 2019; Ziegler, 2013).

כפועל יוצא, אם בעבר נהוג היה לבסס עמדות נגד הפלות באמצעות פנייה לסמכות דתית, כיום ניכרת פנייה לערכים שלא מתחום הדת, כגון זכויות נשים, הסכמה מדעת או מאבק באלימות מגדרית ומינית. לורי אוקס (Oaks, 2009) הראתה למשל כיצד תנועת FFL (Feminists for Life) מנסה לפנות לאנשים בעלי תפיסות דתיות ופוליטיות שונות כדי לבנות קבוצה גדולה המתנגדת להפלות ומשלבת בין עמדה שמרנית דתית בעניין ובין עמדות פמיניסטיות ליברליות וחילוניות, משום שבאופן הזה התנועה יכולה להשתמש באופן סלקטיבי ואסטרטגי בערכים בעלי הון חברתי גבוה כדי לשווק את רעיונותיה, גם אם בפועל הערכים האלה משניים אצלה. לדוגמה, מחקרים הראו כיצד הדגשת ערך ההסכמה מדעת להליך רפואי מסייעת למסגר את עמדות התנועה כפרוגרסיביות יותר משהן בפועל (Roberti, 2021; Rose, 2011; Saurette & Gordon, 2015; Trumpy, 2014). עמדה פמיניסטית נוספת שהתנועה אימצה היא התמיכה בערך הבחירה, המזוהה כאחד מיסודות השיח הפמיניסטי לגבי הפלות; תנועת פרו-לייף מאמצת את מושג הבחירה כדי למסגר מחדש את הסוגיה ולטעון שהפלות פוגעות בנשים ומונעות מהן חופש לבחור מתוך הסכמה מדעת (Saurette & Gordon, 2015). גם בהיבט החזותי ניכר שינוי משמעותי במסגור ערכי התנועה, למשל בקישורים ויזואליים ואינטלקטואליים בין הפלות לתקיפה מינית במקום הצגת תמונות בוטות של עובריים, ובהקבלת ההשפעות הפסיכולוגיות של ביצוע הפלה להשפעותיה של תקיפה מינית (Saurette & Gordon, 2015; Ziegler, 2013).

מדיניות ההפלות בישראל

המקרה הישראלי ייחודי ביחס לסקירה שהוצגה עד כה, משני טעמים מרכזיים. הטעם הראשון הוא היותה של מדינת ישראל מדינה אתנו-לאומית, קרי מדינת לאום המוגדרת במונחים אתניים-יהודיים (נויברגר, 2016). הטעם השני הוא ההבדל בין התפיסה היהודית לתפיסה הנוצרית-קתולית שלאורה מתעצבת במידה רבה העמדה בעד או נגד הפלות בעולם (Hashiloni-Dolev, 2007). שני המאפיינים מייצרים פוליטיקה אמביוולנטית ביחס להפלות.

מדינת ישראל נחשבת מדינה פרו-נטליסטית, כלומר כזאת שמדיניותה מעודדת ילודה באופן אקטיבי, גם באמצעות איסור פלילי על הפסקות היריון וגם באמצעות מתן מענקים והטבות למשפחות ולחורים (אמיר, 2015; ברקוביץ, 1999; Stopler, 2015). אולם האידאולוגיה הפרו-נטליסטית הישראלית אינה מוחלטת; בקרב חוקרות היא זכתה לכינוי "פרו-נטליזם בררני" או "פרו-נטליזם סלקטיבי", משום שהיא מדירה קבוצות אתניות ומעמדות מפרויקט הרבייה הלאומי וגם בשל ריבוי הפלות הנובעות ממזמים עובריים (השילוני-דולב, 2013; יפת, 2019; מלמד, 2004).

ברמה הלאומית, כבר משנות הארבעים – וביתר שאת מאז קום המדינה – ילודה יהודית נתפסה כביטוי של פטריוטיות (טל, 2017). הטקטיקות העיקריות להבטחת קיומו של רוב יהודי לאור הדמוגרפיה הפלסטינית היו עידוד הגירה יהודית לישראל ועידוד הילודה היהודית (ברקוביץ, 1999), שנקראה לעיתים "עלייה פנימית". נשים יהודיות בישראל נתפסו כבונות האומה וכמי שחייבות למלא את חובתן הקולקטיבית באמצעות ילודה, והמדינה עודדה אותן לכך, למשל באמצעות מתן פרסים למשפחות מרובות ילדים והקמת מרכז לדמוגרפיה שהיה אמון על טיפול במשפחות כאלה ועל תכנון ילודה. ילודה יהודית נתפסה כחיובית משום שבניגוד לנצרות, היהדות אינה מסיונרית, ולכן האפשרות היחידה לקיום העם היהודי עוברת דרך אימונתן של נשים יהודיות (השילוני-דולב, 2013; Kahn, 2000). לצד הייחודיות של ישראל בהיבט האתנוקרטי (יפתחאל, 2000; נויברגר, 2016), הפוליטיקה של ההפלות בישראל הושפעה לאורך השנים גם מתפיסת העובר ביהדות. חרף עידוד הילודה המסיבי בקבוצות מסוימות והאיסור על הפסקות היריון בחוק העונשין, הפלות הותרו בישראל מאז שנת 1977, בתנאים מסוימים בכפוף לאישור של ועדה: בתנאי שקיים מום גופני (בעובר או באם) או נפשי (באם), או שהאישה בת יותר מ־40 או פחות מ־18, או שההיריון הוא תוצר של יחסים אסורים או מחוץ למסגרת נישואין, או שקיימת מצוקה סוציו-אקונומית. אם כן, בניגוד לפוליטיקה האמריקאית, המתמקדת בזכות האישה להפיל, בישראל נוסחה הזכות להפלות כשאלה פרגמטית וסוציאלית (בילסקי, 2001). בשנת 1980, בעקבות ויכוחים פוליטיים, בוטל "הסעיף הסוציאלי" שהתיר הפלות מטעמים סוציו-אקונומיים. העובדה שבפועל בקשות להפלה מאושרות בוועדות די בקלות קשורה לא מעט בדת היהודית וביחסה לסוגיית ראשית החיים ולטובת הילד העתידי. עד המאה ה־20, העמדה הדומיננטית של הפרשנויות ביהדות הייתה שהעובר אינו בעל זכות לחיים כי אם בעל זכות להיוולד; זכות זו תלויה ברווחתה של האם, וחייה תמיד קודמים לחייו העתידיים, כך שבכל התנגשות מוסרית בין השניים יש לאם עדיפות על העובר, שחייו הם פוטנציאליים בלבד (Hashiloni-Dolev, 2007). היהדות רואה אפוא בחיים ערך עליון, אך

בנסיבות מסוימות היא מתירה הפלות (Jakobovits, 1967, pp. 153-169). על פי רוב היא אינה אוסרת לבצע הפלה, וודאי שעל פי העקרונות היהודיים הפלה אינה רצח, בניגוד לתפיסות מקובלות בנצרות (Hashiloni-Dolev, 2007). עם זאת, עמדתה של היהדות כלפי ילודה ברורה, והיא מעודדת ילודה הן במישרין הן בעקיפין, כפי שמשקפת מצוות פרו ורבו (השילוני-דולב, 2013; Kahn, 2000).

בפוליטיקת ההפלות הישראלית, המדגישה את חשיבות הלאום על פני זו של העובר, החמירו מאז קום המדינה תפיסות הנוגעות לזכות העובר לחיים. לפי רוג'ני עיר-שי, ההחמרה נובעת "משיקולים לאומיים-דמוגרפיים, מהתנגדות לעליית תנועות הנשים, מתפיסות מגדר חדשות ומתוך מבט השוואתי בין-דתי, בעיקר עם השיח הנוצרי בתחום ההפלות" (עיר-שי, 2022, עמ' י). מאז אמצע המאה ה-20 לערך החלו פוסקים רבניים לנקוט עמדה מחמירה שאינה קיימת בספרות השו"ת, ולפיה הפלה אסורה מדאורייתא. לפי עיר-שי, עמדה שאוסרת על הפלות כאיסור מדאורייתא מציעה פרשנות שמצמצמת את רעיון קדושת החיים למונחים ביולוגיים בלבד. כלומר, הסוגיה של קדושת החיים מצמצמת רק לשאלת אנושיותו של העובר וזכותו לחיות; היא אינה מתייחסת לקדושת חייה של האישה, אינה מביאה בחשבון את היותה סובייקט בעל רצונות וצרכים ואינה שוקלת את ההשלכות של היריון לא רצוי על חייה. בגישה כזאת האישה נתפסת כישות של פריון, מעין "חוה" שתפקידה העיקרי הוא להביא חיים לעולם (עיר-שי, 2022). מול מגמות ההחמרה האלה בקרב רבנים, ובדומה למדינות הקתוליות (איטליה, אירלנד וארגנטינה) שצינו כי הן נוקטות מדיניות ליברלית חרף תפיסתן הדתית הנוקשה, בשנת 2022 אושרה בישראל רפורמה בחוק ההפלות המאפשרת הפלה תרופתית בקופות החולים, מבטלת את החובה להופיע פיזית בפני ועדה להפסקת היריון ומסירה מהבקשה לבצע הפלה שאלות שנחשבות משפילות וארכאיות (חדשות הכנסת, 2022).

פוליטיקת ההפלות הישראלית, על הסתירות שבה, מכילה בתוכה גם את הקשר שתארה בילסקי (2001) בין זכויות נשים לתפקידן האימהי ולחיזוק התא המשפחתי, ומכאן גם את התפיסה לגבי אימהות טובה וראויה. הכתיבה האקדמית בנושא מתייחסת לשלושה היבטים. ראשית, מאז הקמת המדינה ולפחות עד ביטול הסעיף הסוציאלי שאפשר הפלה על רקע סוציו-אקונומי בשנות השמונים, האם הראויה שויכה לקבוצה האתנו-מעמדית האשכנזית וילודה בקרב אשכנזים נתפסה כאיכותית יותר, כפי שהשתקף בסעיף המתיר הפלות מטעמים סוציו-אקונומיים שנגעו בעיקר לנשים מזרחיות (יפת, 2019). שנית, האם הראויה היא זו שמקריבה למען המולדת באמצעות ילודה מתוך יסוד אתנו-לאומי רפובליקני (ברקוביץ, 1999). לבסוף, האם הטובה היא מי שמפגינה אחריות גנטית, קרי מפילה עובר שקיים חשש לבריאותו (Remennick, 2006). שלוש התפיסות האלה יחד יוצרות תפיסה פרו-נטליסטית בדרנית, שלצד עידוד פשוט של ילודה יש בה גם יסודות אוגניים של השבחת הילודה, המצמצמים אותה, וכן גישה מקלה יחסית כלפי מעמד העובר, כפי שהוסבר לעיל. בהקשר הגלובלי והלוקלי הזה, המלא סתירות, אגודת אפרת מגייסת הגיונות תרבותיים שונים ומבקשת לחזק את השפעתה כדי למנוע הפלות ולעודד את הילודה בעם היהודי.

ההיסטוריה של אפרת

אגודת אפרת היא הגרסה המקומית הדומיננטית של תנועות ברחבי העולם המתנגדות להפלות. העמותה, שהיא ארגון לא ממשלתי (NGO), נוסדה בשנות החמישים על ידי הרשל פייגנבוים, ניצול שואה שהאמין כי המענה לנאציזם הוא עידוד ילודה יהודית בארץ ישראל. משעת הקמתה הייתה העמותה שחקנית מרכזית בתחום מניעת ההפלות בישראל. היא מעניקה לנשים הרות ששוקלות הפסקת היריון ערכות סיוע כלכלי בתנאי שימשיכו בהיריון, ועוסקת בהסברה באמצעות פרסום חוצות והפצת עלונים וקלטות. במשך עשרות שנים הייתה אפרת העמותה הפעילה ביותר נגד הפלות בישראל והיחידה שפרסמה שלטי חוצות. בשנת 2021 נכנסה לזירה עמותה נוספת בשם מרכזי לילך, שלוחה של עמותת "בעד החיים". העמותה נוסדה בשנת 1988 ומטרתה המוצהרת הייתה "להגן על האם ועל העובר". בשנת 2021 יצאה לילך בקמפיין פרסום נרחב נגד הפלות שהדגיש את זכות העובר לחיים, בדומה לשיח השמרני המתבסס על מקורות קתוליים. עם זאת, אפרת הוסיפה לשמור על כוחה.

בשנת 1982 נרשמה אפרת ברשם העמותות תחת השם "אפרת – הזכות לחיות, אגודה לעידוד הילודה בעם היהודי", אך בשנות התשעים היא הסירה מן השם את "הזכות לחיות" (המזכירה את פרו-לייף האמריקאי). בשנת 2010 עמדה אפרת במוקד ביקורת ציבורית כאשר פרסמה בתחנות רדיו תשדיר שבו נאמר "הצער והחרטה על ההפלה שעשיתי מלווה אותי יום יום. אם הייתי יודעת על 'אפרת' זה לא היה קורה לי". חודש וחצי לאחר תחילת הפצתו של תשדיר הפרסום פנה חבר הכנסת ניצן הורוביץ ממפלגת מרצ לרשות השנייה ולרשות השידור בדרישה להסירו. שתי הרשויות קיבלו את דרישתו, בטענה שמדובר ב"תעמולה מפלגתית" ובפרסום העוסק בסוגיה "שנויה במחלוקת". אפרת עתרה לבג"ץ נגד הרשות השנייה וטענה בין היתר שהיא "אינה נגד הפלות כי אם בעד בחירה לאחר קבלת מידע", וכי מטרתה ליידע נשים על הנזקים הנגרמים כתוצאה מהפלה. בג"ץ קיבל את העתירה בתנאי שתוכן התשדיר ינוסח מחדש באופן הבא: "את בהיריון ושוקלת לבצע הפלה? צלצלי לאגודת אפרת".

כשנה לאחר מכן, בשנת 2011, דרשו ארגוני נשים וכמה תושבים בתל אביב מראש עיריית תל אביב לסלק שלט חוצות של אפרת שעליו נכתב "הצער והחרטה על ההפלה שעשיתי מלווים אותי יום יום", בטענה שהמסרים בו מטיפים ומסיונירים. לכך הגיבה אפרת:

הטענות מגוחכות. המודעה היא רפואה מונעת. כמו שיש אזהרות נגד סמים, אלכוהול, עישון ותאונות דרכים בכל כלי התקשורת, המזהירים מפניהם בצורה בוטה, באופן שיכול לפגוע, אך לא בגלל זה צריך להימנע מלהזהיר אחרים, כך גם בעניין ההפלות. מאז פרסום שלט זה ושלטים אחרים הגיעו אלינו פניות מנשים צעירות רבות שאמרו לנו שהן מצטערות על ההפלה שביצעו. (מטר, 2011)

כעבור שנה נוספת ספגה אפרת ביקורת חריפה בעקבות אירוע שבו נער ונערה, רז אטיאס וזוגתו, איימו להתאבד כתוצאה מהיריון לא רצוי. השניים נסעו ליער סמוך לירושלים במטרה לשים קץ לחייהם, ובדרכם שלחו הודעת מצוקה למערכת חדשות ערוץ 2. הם אותרו על

ידי כוחות משטרה בשעת לילה מאוחרת; רז היה חמוש באקדח, ולאחר חילופי אש בינו ובין השוטרים, הוא נהרג. משפחותיהם של השניים טענו שהסיבה לאיום בהתאבדות הייתה מכבש הלחצים שהפעילה עליהם אגודת אפרת. חודשים אחדים אחר כך, ארגוני נשים ומפלגת מר"צ מחו על הענקת פרס ירושלים לאגודה במסגרת כנס ירושלים (ראו נספח א). בשנת 2018 שוב פסלה הרשות השנייה תשדיר של העמותה, כפי שעשתה שמונה שנים קודם לכן, בטענה שהתשדיר מציג מצג שווא כאילו מטרת העמותה היא לסייע לנשים במצוקה אף שמטרתה היא לעודד ילודה. באותה שנה שינתה העמותה את שמה ברשם העמותות ל"אפרת" – אגודה למתן ייעוץ וסיוע לנשים הרות במצוקה, וכן ערכה שינויים בעיצוב אתר האינטרנט שלה ובתוכנו. מנכ"ל העמותה הסביר כי השינוי מתחייב לאור פסילת התשדיר, וכי מאחר שהעמותה אכן תומכת בנשים במצוקה יש צורך לתקן ולהתאים את שמה למטרתה האמיתית.²

כדי לעקוב אחר התפתחותו ההיסטורית של שיח ההפלות השמרני בישראל ואחר השינויים שחלו בו – שדה שלא נחקר כמעט בכלל – נקטנו גישה איכותנית המתחקה אחר המסגור האסטרטגי של מסריה של אפרת מאז שנות התשעים ובמיוחד משנות האלפיים, אז נחשפה העמותה לביקורת ציבורית חריפה. מסגור המסרים נבחן הן לאור השיח האמריקאי נגד הפלות, שאפרת מתרגמת ומתאימה לזירה המקומית, הן לאור תגובות הנגד לפועלה מתוך החברה הישראלית.

מתודולוגיה

מחקר זה נטוע בגישה האיכותנית, המבליטה את התהליך הפרשני – הבניית המשמעות של תופעה בהקשר נתון (קופפרברג, 2010; Schwandt, 2014). התהליך הפרשני נתון גם בידי השחקנים החברתיים, האוחזים ביכולת פרשנית משל עצמם, וגם בידי החוקרים והחוקרות. המחקר מבוסס על ניתוח תוכן פרשני של חומרים ויזואליים וטקסטואליים, ובוחן כיצד מסגרה אפרת מסרים בפרסומיה הפומביים במרחב המקוון ובשלטי חוצות בשנים 2000-2022. עוד בוחן המחקר חומרי ארכיון של העמותה (דוחות כספיים, פרוטוקולים מישיבות ומסמכים רשמיים) משנות התשעים ועד שנת 2022, כפי שהופיעו ברשם העמותות. מסגרת הזמן הזאת קשורה להיבט המעשי של זמינות החומרים בארכיון, אך גם לכך שבתקופה זו החל לפעול בארצות הברית השיח הפמיניסטי השמרני המתנגד להפלות. אתר האינטרנט של אפרת, העומד במוקד המחקר, נותח בעזרת Wayback Machine, כלי המחלץ גרסאות ארכיוניות מכתובות אינטרנט ומאפשר לעקוב אחר השינויים שחלו בהן לאורך השנים. אספנו גם חומרים מעמוד הפייסבוק של אפרת, בעזרת הארכיון המובנה באתר. החומרים כללו גם שלטי חוצות שתועדו, הועלו לרשת האינטרנט ונדלו בעזרת מילות החיפוש "אגודת אפרת" או "אגודת אפרת פרסומים/קמפיין". בסך הכול נאספו ונותחו כ-290 פריטי ארכיון מאתר העמותות גיידסטאר, 68 פריטים מילוליים וויזואליים מאתר האינטרנט של העמותה, עשרה פוסטים ותמונות מעמוד הפייסבוק שלה ושבעה קמפיינים של פרסום על אוטובוסים ובשלטי חוצות. כלל הפריטים נותחו וסווגו לפי תמות.

במסגרת של ניתוח תוכן פרשני, הניתוח התמטי מזהה, מנתח ומפרש דפוסי משמעות (Nowell et al., 2017), ובהתאם לכך נערכה קריאה מעמיקה של הנתונים והם קודדו לתתי־נושאים ואוגדו לתמות מרכזיות.

ניתוח הנתונים מבוסס על תיאוריית המסגור ועל ניתוח תוכן מילולי וויזואלי על פי עקרונות הניתוח הסמיוטי. תיאוריית המסגור של ארווינג גופמן (Goffman, 1974) מסבירה כיצד אנשים מפרשים ומבנים את המציאות באמצעות מסגרות מנטליות המשפיעות על האופן שבו הם תופסים אירועים ותופעות חברתיות. הסמיוטיקה, בתורה, מספקת ארגון כלים לניתוח מערכות סימון שכוללות מסמן ומסומן, המרכיבים יחד את הסימן, שהקשר בין מרכיביו נובע מהסכמה חברתית. ניתוח סמיוטי של תמונות וטקסט מניח ריבוי משמעויות וחוקר אותן באמצעות הבחנה בין שתי רמות סימון: דנוטציה, שהיא המסר הגלוי, וקונוטציה, שהיא אוסף האסוציאציות התרבותיות שמוצפנות במסר ולשם ניתוחן נדרש הידע התרבותי המשותף לנמעני המסר (באואר וגאסקל, 2011; בארת, 1998).

מחקר זה מבקש לזהות באמצעות מקרה הבוחן של אפרת את המסרים המרכזיים, אופני המסגור והנחות היסוד בפוליטיקה השמרנית של הפלות בישראל. אפרת מגדירה את עצמה כארגון פמיניסטי. המאמר אינו מבקש לקבוע אם המודל שהיא מציגה חוסה תחת ההגדרה של פמיניזם, או אם תפיסת עולם הרואה בנשים רחם לאומי עולה בקנה אחד עם עקרונות פמיניסטיים. מטרתו היא לאפיין את הנחות היסוד של אפרת ואת האופן שבו היא ממסגרת את סוגיית ההפלות בתוך מציאות משתנה. לפיכך, בפרק הממצאים ינותחו פרסומים של אפרת במטרה לעקוב אחר מסריה המגוונים ולתאר את השימוש המורכב שהיא עושה בהגיונות לאומיים כדי לעודד ילודה בעם היהודי, וכן את האופן השימוש שלה בהגיונות פמיניסטיים סותרים לכאורה.

ממצאים

מיום הקמתה נשענת אפרת בפרסומיה על הגיונות לאומיים ודתיים ומשתפת פעולה עם הפרויקט הלאומי היהודי. היא מצהירה כי מטרתה היא למנוע הפלות ולעודד את הילודה בעם היהודי בתגובה למקרים שבהם נעשו לאורך ההיסטוריה ניסיונות להשמיד את העם היהודי או לשנות את צביון המדינה היהודית. עם זאת, ממצאי המחקר מראים כי לצד ההגיונות הלאומיים והדתיים שהיא מפיצה, מאז שנת 2013 לערך החלו להופיע בפרסומיה מסרים חדשים. הממצאים מעלים כי כדי לשכנע נשים להימנע מהפלות וכדי לקבל אהדה ציבורית, מסגרה אפרת את מסריה באופן הנשען על הגיונות פמיניסטיים לכאורה. השינוי הזה התחולל במקביל לגל של ביקורת ציבורית נגד העמותה, וזו מצידה החלה לאמץ רטוריקה השואלת מהתנועות החדשות נגד הפלות בארצות הברית. בפרק זה נציג תחילה את האידיאולוגיה הלאומית של אפרת ואת מטרתה לעודד ילודה בעם היהודי, ולאחר מכן נתאר כיצד אימצה את השיח הפמיניסטי ונראה כי חרף אימוץ השפה החדשה, המרכיב הפרונטליסטי הלאומי והמקומי נותר על כנו.

הגיונות לאומיים פרו־נטליסטיים

ממצאי המחקר מראים כי אפרת מגייסת בפרסומיה שלושה נרטיבים היסטוריים המשקפים את האיום המתמיד על עצם קיומו של העם היהודי: גזרות פרעה במצרים, השואה, והאיום הדמוגרפי בישראל. מקור השם אפרת הוא בתנ"ך. העמותה נקראת על שם מרים הנביאה, אחת המיילדות העבריות שהמשיכו ליילד תינוקות יהודים למרות גזרת פרעה. לפי מדרשי חז"ל, מרים נקראה גם אפרת או פועה, שמות הקשורים בפרייה, רבייה והפחת חיים (רווה, 2012). דרך מסגור העמותה כהמשך ישיר של המיילדות העבריות, אגודת אפרת מציגה את פועלה כהמשכו הישיר של מפעל ההצלה הקדמוני וכהצלה של תינוקות חפים מפשע שנרדפים בשל יהדותם. לפי הכתוב, המיילדות לא רק הצילו את התינוקות מהמצרים אלא גם תמכו בנשים, בדיוק כפי שאפרת מבקשת לעשות באמצעות מערך הסיוע הכלכלי שלה. מעבר למדרש השם, הרפרור למיילדות העבריות ניכר גם בקמפיין השנתי לגיוס כספים (דימוי 1), שנערך בחודש טבת בשבוע של פרשת שמות. הפרשה קושרת בין סיומו של ספר בראשית ובין ירידת בני ישראל למצרים. במצרים נתפסו בני ישראל כאיום בשל קצב הילודה הגבוה שלהם, שועבדו, ובמסגרת גזרות פרעה הוחלט להמית את הילודים הזכרים. המיילדות שפרה ופועה (שכאמור, מכונה גם אפרת) לא ציינו לצו ההמתה והצילו את התינוקות. באמצעות ציון שבוע ההתרמה בשבוע של פרשת שמות קושרת העמותה את פועלה למיילדות העבריות ושואבת את המשמעויות החברתיות המיוחסות להן – הצלה כנגד כל הסיכויים, התנגדות וסיוע שיש בהם גבורה (רווה, 2012).

דימוי 1. קמפיין שבוע ההתרמה לאגודת אפרת, דצמבר 2021

מבחינה ויזואלית הקמפיין מאזכר את גזרות פרעה באמצעות הפירמידות, המייצגות את מצרים, ועורך הבחנה צבעונית דיכוטומית בין עבר להווה. מימין נמצא העבר הצהבהב, המדברי והמונוכרומטי המסמל את השעבוד במצרים, והציטוט המקראי כתוב בגופן תנ"כי; משמאל מוזכר שבוע ההתרמה של אפרת בגופן עכשווי יותר ובצבע ורוד עז, שיכול לרמז על "עתיד ורוד". המילה "ממשיכים" מודגשת בצהוב בולט וחי. כשני שליש מהדימוי מוקדש ל"עבר במצרים" וכשליש לאפרת כיום, ובכך יש כדי לסמן את ההיסטוריה הארוכה והמפוארת שהעמותה מבקשת לקחת בה חלק; צד ימין מסמל 3,500 שנות פעילות, ואילו צד שמאל שמייצג את פעילות אפרת מייצג רק כ-70 שנה. בין שני החלקים מוצג תינוק, המחבר בין התקופות ומשתייך לשתייהן. גופו נוטה ימינה, לצד המסמל את העבר, אך רגליו ומבטו מופנים אל העתיד, כלומר הוא פונה אל העתיד שבו אפרת ממשיכה את דרכן של המיילדות בהצלת העם היהודי. ההבדל המרכזי בין העמותה למיילדות הוא שאפרת אינה מצילה תינוקות חיים מרצח בידי שליט אכזר אלא עוזרים מהפלה שאינם מבקשת לבצע. באמצעות הבחירה לערוך את שבוע ההתרמה השנתי של אפרת בשבוע של פרשת שמות, השימוש בדימויים כמו הפירמידות במצרים ואזכור המיילדות העבריות המצילות ילדים זה אלפי שנים, אפרת מצדיקה את פועלה למניעת הפלות בטענה כי היא מצילה

תינוקות מגזרת גורל קשה ואכזרית. ניסוח הזיקה למיילדות העבריות במונחים של הצלת תינוקות יהודים מאפשר לאפרת לקשור הפלות לא רק לרדיפה הקדומה במצרים, אלא גם לשואה ולאיזם הדמוגרפי מול הפלסטינים. ואכן, שואת יהודי אירופה משמשת אמצעי נרטיבי־לאומי נוסף להצדקת פועלה. כך למשל, בין השנים 2005 ל־2022 הופיע באתר האינטרנט של אפרת הנוסח הבא:

אגודת אפרת נוסדה ע"י אוד מוצל מאש השואה האירופית מר הרשל פיגנבוים ז"ל אשר נטל יזומה, במחשבה, כי שיקומו של עם ישראל אחרי האסון אשר פקד אותו ע"י הנאצים ימ"ש אשר רצחו שליש מבניו יהיה בעידוד הילודה היהודית בארץ ישראל. גם ראשי המדינה בהתהוותה בראשות דוד בן גוריון ראו אז צורך זה בראש המעלה ועודדו משפחות מרובות ילדים ע"י מענקים מטעם המדינה.

דימוי 2. מתוך עמוד הפייסבוק של אגודת אפרת, יום השואה, 2022

הטקסט מחבר בין האסון היהודי באירופה לילודה היהודית בישראל. מאז היווסדה בשנות החמישים שירתה אפרת את הפרויקט הדמוגרפי הציוני, ובעקבות זאת זכתה לתמיכה רשמית ממוסדות המדינה. דוגמה לכך היא הסיוע שקיבלה מהמרכז לדמוגרפיה, שפעל כזרוע רשמית של המדינה בהקשר של מניעת הפלות ועידוד הילודה בשנים 1968-2003 (אמיר, 2015). אפרת אימצה את עמדת המרכז, שביקש למנוע הפלות "מיותרות" הנובעות מהחלטה "חפוזה" ומבעיות זמניות כגון קשיים כלכליים, קשיי דיור ו"פגיעה בתוכניות מתחרות" לילודה (למשל טיול או קריירה); היא פעלה למעשה כקבלן משנה של המדינה, ונהנתה משיתוף פעולה עימה ומתמיכתה.

דוגמה נוספת לשיתוף הפעולה עם ההיגיון המדינתי אפשר למצוא בעמוד הפייסבוק של אפרת. ביום השואה 2022 פורסם בו דימוי הקושר במפורש את השואה לפועלה של העמותה (דימוי 2). בחלקו העליון של הדימוי מופיעים שמות יהודיים גלותיים כמו "דבורה־לה" ו"ענקעל", כתובים כביכול על מסגרות שחורות של תמונות ישנות הפוזרות סביב נר זיכרון והכיתוב "1.5 מיליון ילדים", כמספר הילדים שנרצחו בשואה. החלק הזה של הדימוי כמעט מונוכרומטי, והשפה הוויזואלית היא של הנצחה ואבל. חלקו התחתון של הדימוי צבעוני, ומציג את דגל ישראל וכן תמונות צבעוניות רבות של ילדים שנולדו בזכות פעילות העמותה. שני חלקי הדימוי מנוגדים ויזואלית: ההנגדה בין העבר המונוכרומטי להווה הצבעוני, שהופיעה גם בדימוי 1, היא התשובה שאפרת מציעה לרצח ולחורבן יהדות אירופה. כלומר, המענה לרצח הילדים בשואה, שנותר מהם רק זיכרון, הוא הילדים שנולדו במדינת ישראל בזכות אפרת. דימוי זה מספר על שבר ותיקון, חורבן וגאולה – סיפור העולה בקנה אחד עם הנרטיב הציוני הרחב "משואה לתקומה".

הצירוף "משואה לתקומה" מתייחס לקשר בין שני האירועים ההיסטוריים – שואת יהודי אירופה והקמת מדינת ישראל. ברמה הרעיונית, זהו קשר של ניגוד בין חורבן מוחלט ובין הבנייה וההתחדשות עם הקמת המדינה (מכמן, 2000). לדברי מעוז עזריהו (2005), הביטוי "משואה לתקומה" הוא תמצית התפיסה הרואה בפרויקט הציוני מפעל לבנייה ולהתחדשות לאומית בארץ ישראל. אפרת קושרת עצמה לאתוס הציוני והיהודי המחובר בין השואה לציונות ומטעינה בו את מסריה. דרך הבחירה בדימויים בעלי מטען תרבותי שלילי והטענתם במסרים חובייים אלטרנטיביים, אפרת משרתת את הנרטיב שלפיו התקומה הדמוגרפית והילודה היהודית בארץ ישראל הן המענה הישיר והאולטימטיבי לשואה. לבסוף, הנרטיב הלאומי השלישי שאפרת מגייסת לפרסומיה קשור במאבק הדמוגרפי בין יהודים לפלסטינים בתוך מדינת ישראל. מדיניות הילודה הישראלית גובשה על בסיס שיקולים מדינתיים שתכליתם לשרת את הקולקטיב היהודי-ציוני בישראל, כלומר לשמור על רוב יהודי ועל ביטחון המדינה המוקפת אויבים. גם החרדה הדמוגרפית תרמה לעיצוב התפיסה שלפיה נשים יהודיות צריכות לתרום למפעל הציוני ולשיעורי ה"עלייה הפנימית" באמצעות הולדה (ברקוביץ, 1999). ואולם על אף החשיבות המיוחסת לילודה כאמצעי לשמירה על הרוב היהודי ולמרות שיתוף הפעולה של אפרת עם מוסדות המדינה, מעיון באתר האינטרנט שלה נדמה כי בכל הקשור לנושא מהלכת אפרת על חבל דק ומשתדלת שלא לדון בו במפורש. בניגוד להיצמדותה הברורה להיגיון המדינתי בכל הקשור לשואה, בהקשר של המאבק הדמוגרפי התבטאויותיה מרומוזות הרבה יותר בדרך כלל. שני ממצאים יחידים הציגו עמדה מפורשת לגבי הקשר בין ילודה לאיום הדמוגרפי: פרסומת משנת 2013 וקמפיין שפורסם בשנת 2022 על אוטובוסים.

דימוי 3. מודעת פרסום משנת 2013

בפרסומת משנת 2013 (דימוי 3), בצידה הימני של התמונה מוצג תינוק ומשמאל נכתב "בסופו של דבר... הילודה היא שתכריע את קיומנו כמדינה יהודית". הרקע הלבן, הכיתוב הכחול ודגל ישראל שברקע אינם משאירים מקום לספק ומסמנים את התינוק כפתרון לאיום הדמוגרפי. מודעה זו מצהירה במפורש כי לולא הילודה היהודית, מדינה ישראל תחדל להתקיים כמדינה יהודית שכן האוכלוסייה הערבית תהפוך לרוב.

דימוי 4. קמפיין על אוטובוסים משנת 2022

הקמפיין משנת 2022 כלל תמונות של תינוקות וכיתובים כגון "יום אחד הוא יקבל סיכת לוחם" (דימוי 4). כלומר, בחלק מהכיתובים בחרה אפרת לתאר כיצד העובר יהיה חייל לוחם בצה"ל, להדגיש את החשיבות הלאומית של העובר כלוחם פוטנציאלי שיגן על המדינה ולסמן עבורו תפקיד במאמץ המלחמתי ובשמירה על הביטחון הלאומי. הכיתוב "יום אחד הוא יקבל סיכת לוחם" מחדד היבט נוסף: הקמפיין משלב היגיון לאומי-צבאי עם היגיון פמיניסטי שיידון בהרחבה בתת-הפרק הבא, שכן מקצוע ההנדסה נתפס על פי רוב כמקצוע של גברים. הבחירה להציג את העוברית כמהנדסת לעתיד ולא כמורה או עובדת סוציאלית, שהם מקצועות שנתפסים כנשיים, מדגימה כיצד תנועות נגד הפלות מגייסות רעיונות פמיניסטיים למטרה השמרנית של מניעת הפלות ועידוד ילודה יהודית.

מלבד שני הפרסומים הישירים האלה, עמדותיה של אפרת באשר לאיום הדמוגרפי עולות בעקיפין מתוך פעילותה, למשל העובדה כי סייעה רק לנשים יהודיות ולא לנשים ערביות (בנדט, 2013). בניגוד לזיכרון השואה, הנוכח בקביעות במסריה לאורך השנים, האיום הדמוגרפי מרומז ומקבל פנים שונות בזמנים שונים. השערותנו היא שהדבר נובע מכך שמושג השואה הוא אבן יסוד קונצנזואלית באתוס הציוני, בניגוד לאיום הדמוגרפי. עד כה הוצגו פרסומים המראים כיצד אפרת מגייסת שלושה נרטיבים לאומיים בולטים בחברה ובתרבות הישראלית שבבסיסם עומד חשש קיומי מול איומי שמד. ממצאי המחקר מעלים כי בעשור השני של שנות האלפיים, בשיאה של מחאה ציבורית נגדה, החלה אפרת לאמץ ולתרגם גם הגיונות פמיניסטיים השואבים מפוליטיקת ההפלות השמרנית העכשווית. הגיונות אלו תורגמו וחדרו לפרסומיה באופן שאפשר לה לטעון שהפלות פוגעות בנשים וכך לאמץ אצטלה של עמותה פמיניסטית ליברלית.

הגיונות פמיניסטיים

כמו תנועות אחרות נגד הפלות בעולם, גם אפרת עושה שימוש בשפה פמיניסטית ליברלית של בחירה וזכויות במטרה לשמר תפיסות עולם מגדריות שמרניות ולעודד ילודה (יהודית, במקרה זה). היא אמנם החלה להצהיר כי היא עמותה "פמיניסטית ליברלית" רק בשנת 2018, אך ניצני השיח הפמיניסטי מופיעים בפרסומיה כבר בשנת 2003, אז החלה לשזור באתר האינטרנט שלה טיעונים לגבי הצורך בהסכמה מדעת של נשים להליך ההפלה.

הטיעונים הפמיניסטיים בשיח של העמותה החלו לצבור תאוצה בשנת 2013, לאחר תקופה רוויית ביקורת ציבורית נגדה. בטקסט שהועלה מאוחר יותר גם לאתר האינטרנט של העמותה טען חגי גולדשמידט, מנכ"ל אפרת:

אגודת "אפרת" מתנגדת בתכלית לקבוצה הראשונה Pro-Life ומעולם לא נהגה כמו קבוצה קיצונית זו. בשום פרסום של אגודת "אפרת" לא ניתן למצוא את המילה "רצח", וזו גם ההוראה החד משמעית למתנדביה. "אפרת" מעולם לא ארגנה הפגנה ולבטח לא איימה על רופאים המבצעים הפלות. יתרה מכך, יש בהחלט מקרים שבהם חובה לבצע הפלה. אגודת "אפרת" אינה תומכת מוחלטת בקבוצת ה-Pro-Choice. לדעתי, זו חוצפה במעטה של תחפושת פמיניסטית, לקבוע לאישה שנמצאת במצב שברירי ורגיש נפשית שהיא חייבת להפיל, כי כך החליטו בשבילה. אנחנו מאמינים ב-Pro-Choice after Information, "בחירה מתוך ידיעה". (גולדשמידט, 2013)

המסגור החדש של אפרת כתומכת ב"בחירה מתוך ידיעה" שאול מהשיח האמריקאי המציב בלב המאבק נגד הפלות את עקרונות הבחירה וההסכמה מדעת, המזוהים עם פמיניזם (Saurette & Gordon, 2015). המהלך השיחני הזה של אפרת התחזק בשנת 2018 כאשר שינתה את שמה מ"אגודה לעידוד הילודה בעם היהודי" ל"אגודה למתן ייעוץ וסיוע לנשים הרות במצוקה", ובכך הדגישה את פועלה למען נשים. באותה רוח, משנת 2020 החלה אפרת להציג עצמה במפורש כ"אגודה פמיניסטית ליברלית" המעניקה לנשים תמיכה במצבי מצוקה כלכלית ורגשית ומגנה על זכויותיהן, כפי שנכתב באתר האינטרנט שלה: "אגודת 'אפרת' היא אגודה פמיניסטית ליברלית הדוגלת בזכות האישה על גופה. האגודה מציעה מידע מקצועי, חוות דעת רפואית נוספת, תמיכה נפשית וסיוע כלכלי לנשים הרות במצוקה, שנקלעו להיריון לא מתוכנן". לפי מסגור זה, אפרת דוגלת בזכות האישה על גופה ודואגת להציג בפניה הן את המידע הרפואי והמקצועי הדרוש לה הן מידע על אפשרויות תמיכה נפשית וסיוע כלכלי.

מחקרים מראים כי אימוץ והגמשה של ערכים פמיניסטיים הם פרקטיקה נפוצה בתנועות פרו-לייף ופרו-וומן. כך למשל, אמנדה רוברטי (Roberti, 2021) טענה שארגוני פרו-וומן מציעים רטוריקה פרוגרסיבית ופמיניסטית למטרות אנטי-פמיניסטיות, ואילו פול סורט וקלי גורדון (Saurette & Gordon, 2015) הראו כי התנועה מציגה עצמה כ"יותר פמיניסטית מהפמיניזם". ממצאי המחקר הזה מעלים כי מטרת השיח הפמיניסטי של אפרת אינה רק לגייס תמיכה מנשים הדוברות את השפה הליברלית של בחירה וזכויות הפרט והאישה, כפי שנעשה בעולם, אלא גם למתג את העמותה כנבדלת מתנועת פרו-לייף במתכונתה האמריקאית הקלאסית, המיליטנטית והקיצונית, ובה בעת לזהות אותה עם ערכים פמיניסטיים התומכים בחופש בחירה וזכויות נשים.

נזכיר כי בשנים 1982-1991 נקראה העמותה "בעד החיים" – אגודה לעידוד הילודה בעם היהודי, וכך קשרה עצמה למסגרת הרעיונית של תנועת פרו-לייף. כדי להתנתק מאותה אידיאולוגיה, שבעקבות התעצמות שיח הזכויות הפמיניסטי והיחלשות הטיעונים הדתיים כבר אינה מקנה כנראה יוקרה ולגיטימציה (Saurette & Gordon, 2015), אפרת עושה שינויים רטוריים בפרסומיה וגם בשמה הרשמי ברשם העמותות. לפי רוברטי (Roberti, 2021), הניסיון של פעילי פרו-לייף לעורר רגש באמצעות הצגת עובדים מרושעים

לא הפחית את מספר ההפלות בארצות הברית, ודעת הקהל בנושא נותרה יציבה. לאור זאת נוצר צורך טקטי למסגר מחדש את נושא ההפלות, להתריע בפני נשים על מה שמתנגדי הפלות תופסים כנזקים ודאיים העלולים להיגרם מהפלה (ולא כסיכונים גרידא) ולהגן עליהן מפניהם. כך אומצה רטוריקה פרוגרסיבית ופמיניסטית למטרה שבהיסטוריה של התנועה הפמיניסטית מוסגרה כאנטי־פמיניסטית במובהק. תנועת פריומן מעבירה את המיקוד מזכות העובר לחיים אל הפגיעה הפסיכולוגית והפיזית שההפלה עלולה לגרום לאישה (Roberti, 2021; Rose, 2011; Saurette & Gordon, 2015). עם זאת, במידת הצורך היא אינה זונחת את השיח הלאומי: איגנה קורלאוסקה וקתרין זילינסקה (Koralewska & Zielińska, 2022), המציגות את השיח הפולני נגד הפלות, מראות למשל כי לצד ההגנה על תינוקות שטרם נולדו וההגנה על נשים הוא מבטא במידת הצורך גם דאגה לאומה ולתרבות הפולנית.

הדרך הייחודית של אפרת להזדהות כתנועה פמיניסטית היא להציג את האישה כמי שסובלת ממצוקה כלכלית המביאה אותה לשקול הפסקת היריון, ולהציג את הפסקת ההיריון כפעולה שתוביל בהכרח למצוקה ולרגשות קשים כמו צער וחרטה. דוגמה לכך אפשר לראות בדימויים 5 ו־6, המציגים שלטים שנערכו בשנים 2011–2021. בשני השלטים מודגשות בצבעי אזהרה מילים בעלות עוצמה רגשית גבוהה: "הצער

דימוי 6. שלט על אוטובוס, קמפיין מהשנים 2018–2021

דימוי 5. שלט חוצות, 2011

והחרטה" ו"קשה לחיות עם זה". בשניהם מופיעה אישה עצובה המשפילה מבט או דומעת, ולפי המלל מובן כי הצער הוא תוצאה של ההפלה. בדימוי 5 המסר נכתב בגוף ראשון: "הצער והחרטה על התינוק שהבאתי בלי יכולת לפרנס מלווים אותי יום יום". צערה וסיפורה האישי של המצולמת מזהיר נשים במצב דומה שלא לעשות את הטעות שעשתה, מכיוון שהיא סובלת רגשות קשים שאין מהם מזור.

לפי אורנה דונת, האיום בחרטה משמש ככלי פוליטי שמטרתו לשדל לילודה: "נבואת זעם לעוררות הוודאית של חרטה בעקבות הפסקת היריון היא נבואה שלא מותרת לנשים

מרחב רב לתמרון, משום שחרטה עתידית משורטטת כתרשיש הגרוע מכול; גרוע יותר מלידה שלא מרצון" (דונת, 2017, עמ' 48). אפרת מייצרת ומשמרת את בהלת החרטה, אך גם מציגה עצמה כמי שביכולתה לגאול את האישה ממנה. לפי דונת, דרכה של אפרת לשעתק את הסדר החברתי שבו נשים נדרשות למלא ברצון את תפקידן האימהי היא להזהיר מפני החרטה הוודאית הכרוכה בהפסקת היריון, וגם מפני "עבריינות רגשית" (עמ' 14) של חרטה על אימהות: לדידה של אפרת, אין שום ספק שהבחירה להמשיך את ההיריון תביא עימה ילדים אהובים ורצויים, ושחרטה עשויה להיות כרוכה אך ורק בהפלה ולא בבחירה ההפוכה, כלומר המשך היריון ואימהות.

בשלט הנראה בדימוי 6 נכתב "הפלה זה לא משחק ילדים, קשה לחיות עם זה. בגלל כסף לא מפסיקים היריון!". דימוי זה כורך מצוקה כלכלית עם מצוקה רגשית בקשר של סיבה ותוצאה: הפסקת היריון בשל קשיים כלכליים ("בגלל כסף לא מפסיקים היריון") תגרום לצער רב, לדמעות ולקושי. את הביטוי "הפלה זה לא משחק ילדים" אפשר לפרש בשתי דרכים – האחת מפורשת ולפיה ההחלטה להפיל אינה החלטה קלה, והשנייה מרומזת ולפיה ההחלטה להפיל משחקת בחייהם של ילדים. כפל המשמעות הזה מביע דאגה כלפי האישה וכלפי הילד הפוטנציאלי, ומתחבר לטענתה של רוברטי (Roberti, 2021) כי המסגור של פרו־וומן מאפשר למתנגדים להפלות להמשיך לטעון שהעובר הוא ילד ולהגן עליו, אך גם להפגין חמלה ודאגה כלפי נשים. אפרת גם מנגידה כאן בין מצוקה כלכלית זמנית, שניתנת לשינוי באמצעות תמיכה חיצונית, ובין מצוקה רגשית שלשיטתה היא קבועה, מתמשכת ובלתי הפיכה; מכאן משתמע שההפלה פוגעת למעשה באישה מוחלשת או אישה במצוקה, שאילולא המצוקה הכלכלית הייתה בהכרח בוחרת ללדת. ההשתמעות הזאת עולה גם מטקסטים שפורסמו באתר האינטרנט של אפרת:³

בישראל מתבצעות למעלה מ־50,000 הפלות מידי שנה. רוב ההפלות מתבצעות על רקע כלכלי. **האישה מעוניינת בעובר שבבטנה**, אך מצבה הכלכלי הקשה מנחה אותה לבצע את הפסקת ההיריון. (ההדגשות לא במקור)

בשני העשורים האחרונים הצליחה "אפרת" להציל רבבות ילדים **שאימהותיהם** חשבו תחילה להפסיק את חייהם בעודם **עוברים** בעיקר **בשל קשיים כלכליים**. אפרת תמכה בהן, סוציאלית, פסיכולוגית וכלכלית. (ההדגשות לא במקור)

הצגתה של האישה כמי שבהכרח מעוניינת בעובר אך נכפה עליה להפסיק את ההיריון בשל מצוקה כלכלית היא דוגמה לתפיסה המתייחסת לנשיות מתוך פטליזם ביולוגי אך משתמשת בטרוריקה מדומה של בחירה (דונת, 2013). תפיסה מהותנית זו מגדירה את האישה כאובייקט הכפוף לטבע, לגוף הביולוגי ולפוטנציאל הרבייתי שלו, ולדידה כל אלה מחייבים מימוש של האימהות וילודה (בילסקי, 2001; דונת, 2013; צ'ודורו, 2007; Rich, 1976). כפי שפעולות מסגור מקנות הגדרות ומשמעויות למצבים חברתיים כדי לשרת תפיסה מסוימת, כך "חוקי רגש", לפי ארלי הוכשילד (Hochschild, 1979), מכתיבים את הרגש המתאים למצב מסוים לפי אידיאולוגיה מסוימת. "ההנחה הרווחת בחוקי הרגש שבזירת הפריון היא שנשים באשר הן כמהות להיות אימהות", כותבת דונת, "ומכאן

שהן בוחרות בכך באופן פעיל, שקול ותבוני, מרצונן החופשי אבסולוטית" (דונת, 2013, עמ' 45). לפי רטוריקת הבחירה וחוקי הרגש, האישה כמהה – מרצונה החופשי – לממש את אימהותה וללדת ילדים. השיח הביולוגי המהותני מחוזק במקרה זה בשיח הפמיניסטי המגולם ברטוריקת הבחירה החופשית, וכל אלה יחד מקדשים את הבחירה ללדת ילדים כאילו היא הבחירה הנכונה היחידה עבור האישה (דונת, 2013). שני השיחים האלה מגויסים על מנת לשדל נשים ללדת מתוקף ערכים לאומיים, מעמדיים, דמוגרפיים ומוסריים (ברקוביץ, 1999; דונת, 2013), ויוצרים סוג חדש של פמיניזם – "פמיניזם של אימהות" (בילסקי, 2001), שלפיו הפלה אינה טבעית עבור אף אישה.

השיח הפמיניסטי והליברלי שאפרת מאמצת מדגיש אפוא את חופש הבחירה של האישה מתוך הכרה ברציונליות שלה, אך למעשה סולל לה דרך אחת בלבד: מימוש האימהות. במובן הזה, אפרת אמנם משתמשת במונחים כמו "בחירה" ו"הסכמה מדעת", המזוהים עם הפמיניזם הליברלי, אך אי־אפשר לשייך אותה לזרם זה מכיוון שמטרתה היא לשמר את האימהות כייעוד הטבעי והיחיד של נשים. ביטוי למתח בין ההיגיון הפמיניסטי הכולל את הזכות לבחור ובין המטרה השמרנית למנוע הפלות אפשר למצוא בתמונה ששימשה כתמונת הרקע של עמוד הפייסבוק של אפרת (דימוי 7). הדימוי מציג תינוק ישן שפניו מופנות אל המצלמה, ולצידו נכתב "זכות האישה לדעת, זכות האישה להחליט".

דימוי 7. תמונת הרקע בעמוד הפייסבוק של אגודת אפרת בשנים 2017–2022

המסר הכתוב בדימוי זה מתקשר לרעיון ההסכמה מדעת להליכים רפואיים. לפי סורט וגורדון (2015, Saurette & Gordon), המאבק על הסכמה מדעת להליכים רפואיים הוא מרכזי בהשקפה הפמיניסטית, ובפרט במסגור הרטוריקה התומכת בזכות החוקית של נשים להפלה. אולם בעשורים האחרונים השיח נגד הפלות אימץ את המסגור הפמיניסטי הזה וטען כי הפסקות היריון מפירות את זכויותיהן של נשים מכיוון שהן כפיות ולא אתיות, שכן נשים אינן מקבלות את המידע הדרוש שיאפשר להן לקבל החלטה שקולה.

בטקסט שבדימוי הזה, אפרת תומכת בזכות ל"הסכמה מדעת"; אך בתמונה היא מציגה תמונה של תינוק חי ולא של עובר בשלבי התפתחות מוקדמים. אף שהדימוי מכריז על זכותה של האישה "לדעת" ו"להחליט", אפרת אינה מספקת את כל המידע הדרוש להסכמה מדעת בנוגע להפלה, אלא מזהירה מפני הצער והחרטה הנלווים לה וגם מפני פגיעה ביצור עדין ורך, המומחש באמצעות דמותו של התינוק התמים. כך, אפרת אמנם מגייסת רטוריקה פמיניסטית לגבי יידוע ומתן בחירה כדי לגייס הון סימבולי, אך מול האפשרות להפסקת היריון, המלווה בצער וחרטה, היא מציבה אפשרות יחידה של קבלת תמיכה כלכלית.

שיח ההפלות השמרני שאימצה אפרת, המיובא מארצות הברית וממקם את האישה ומצוקותיה במרכז, עובר התאמה מקומית שבאה לידי ביטוי בהדגשת ההיבט הכלכלי של ההפלה. כאמור לעיל, בשנת 1980 בוטל סעיף החוק שהתיר הפלה במקרה של קשיים כלכליים – סעיף שעודד נשים יהודיות ממוצא מזרחי להפסיק את הריוןן לאור המזרחיזציה של העוני והסטריאוטיפים לגבי ילודה מזרחית, שנתפסה כאיכותית פחות מכיוון שנשים מזרחיות היו עניות יותר (יפת, 2019). ואולם דרך עיצוב המצוקה הכלכלית כמצב שאינו מצדיק הפסקת הריון, אפרת מתנגדת לפרונטליזם הבררני שהתקיים בישראל ומציעה פתרון של סיוע כלכלי במקום הפלה. כך תרגמה אפרת את השיח הפמיניסטי-שמרני האמריקאי והתאימה אותו לשיח המקומי. בשונה מהשיח האמריקאי הקלאסי, שבו בולטת הדיכטומיה בין זכות האישה לבחור ובין זכותו של העובר לחיים, אפרת מדגישה היבט כלכלי שתואם את האופן שבו הזכות להפלות נוסחה בישראל מלכתחילה – כשאלה פרגמטית וסוציאלית (בילסקי, 2001).

מאפיין מקומי נוסף המדגים את תהליך הוורנקולריזציה שבו רעיונות מתורגמים אל התרבות המקומית הוא אופן ייצוגו המקומי של העובר. מפאת קוצר היריעה לא דנו במאמר זה בהרחבה בייצוג העובר בפרסומיה של אפרת, אבל במקום אחר הראינו כי היא אינה אוחות בעמדה מחמירה וחד־משמעית לגבי העובר וכי לא טענה מעולם שהפלה היא רצח (שפר, 2023). עמדתה, המושפעת מהיהדות, שונה מהשיח הנוצרי הקתולי שהכתיב במידה רבה את העמדה הנוקשה נגד הפלות בארצות הברית. היא מציגה את העובר במגוון אופנים. אמנם ברוח התנועה נגד הפלות בארצות הברית, גם אפרת רואה בעובר "חיים שמתפתחים מהר" ולעיתים אף "ילד לכל דבר", וגורמת לאישה להאמין שזמנה להתלבט אול מראש מכיוון שהחיים מתפתחים מהר מכפי שהיא חושבת; אבל לעיתים היא מציבה את העובר תחת ההיגיון הלאומי-יהודי ומתארת אותו כ"ילד יהודי" שיש להצילו, ולעיתים היא מציבה אותו תחת ההיגיון הפמיניסטי ומתארת אותו כתינוקת ש"יום אחד היא תהיה מהנדסת". כך או כך, אפרת אינה מרחיקה לכת עד כדי הטענה שהפלה היא רצח.

דיון מסכם: בעד הילד היהודי, בעד האישה המסורתית

המאמר בחן את המופע המקומי של פוליטיקת ההפלות השמרנית באמצעות ניתוח פעילותה של אגודת אפרת. בהתבסס על תיאוריות של מסגור (Snow, 2004; Malets & Zajak, 2014) ותרגום ורנקולרי (Levitt & Merry, 2009; Merry, 2009) הראינו כיצד אפרת מתנהלת באופן אסטרטגי ומחושב מול רעיונות השאובים מפוליטיקת ההפלות השמרנית בארצות הברית וכן מול ההיסטוריה המקומית של סוגיית ההפלות והמאבק סביבה בישראל. מקרה בוחן זה מדגים כיצד רעיונות תרבותיים ופרקטיקות חברתיות מיובאים ממקומות שונים, חוצים גבולות, עוברים התאמות, מתורגמים ומוטמעים בהקשרים לאומיים ייחודיים. בהקשר זה, אפרת משמשת דוגמה לאופן שבו פרקטיקות של תנועות נגד הפלות בעולם מתורגמות למסגרת הישראלית.

ממצאי המחקר מלמדים כי הסיבות להתנגדות להפלות והדגשים שהציגה אפרת השתנו לאורך השנים. השיח הפרונטליסטי, עקרון יסוד בהווה הישראלית, הצדיק מראשית הדרך את פועלה של העמותה, אך עם השנים נוספו לו מגוון הגיונות

אחרים – תחילה הנמקות המבוססות על חרדת שמד שמקורה בהיסטוריה ובתרבות היהודית, מימי התנ"ך, דרך השואה ועד המאבק הדמוגרפי בישראל המודרנית, ואחר כך טיעונים פמיניסטיים שמרניים שמקורם מעבר לים. עקרונות אלו אומצו במקביל לשינויים שחלו בשיח ההפלות בעולם, וכן במקביל להתנגדות ציבורית חריפה שהופנתה כלפי אפרת מתוך החברה בישראל. בניסיונה להרחיק עצמה משיח שתואר הן בעולם הן בישראל כדתי, מיליטנטי ומיזוגני, היא אימצה רטוריקה פמיניסטית ליברלית כביכול, במרכזה הגנה על האישה.

המסגור האסטרטגי של תנועות חברתיות שמרניות כמו אפרת אינו מסתכם רק בהתאמה למבנים הפוליטיים והחברתיים המקומיים; הוא גם משמש כלי להתמודדות עם ביקורת והתנגדויות אגב שמירה על עקרונות התנועה. הבחירה של אפרת לאמץ מסגור פמיניסטי־שמרני ליברלי לכאורה מעידה על חשיבותה של גמישות רטורית בתנועות שמרניות בעולם גלובלי משתנה, ומראה כיצד תנועות חברתיות פועלות בהתאם למבנה ההזדמנויות הפוליטיות והחברתיות. כך ממשיכה אפרת למצב את עצמה כגוף משמעותי בזירה החברתית־פוליטית בישראל, המשלב בין אידיאולוגיות מתנגשות ומייצר שיח ייחודי שמוסיף להיות רלוונטי גם במציאות המשנה את פניה.

כמו בעולם, גם בישראל אימוץ שיח ההפלות הפמיניסטי־שמרני שנוי במחלוקת מכיוון שהוא משעתק את התפקיד הנשי המסורתי ואת התפיסה המהותנית של נשיות, שלפיה רק בחירה באימהות היא בחירה טבעית ואותנטית ולכן חופשית. אך בניגוד למקרים אחרים בעולם, לשיח הישראלי היהודי־ציוני יש כמה מאפיינים ייחודיים. ההקשר המקומי מדגיש לא רק את היותה של האישה אם פרטית אלא גם את תפקידה כ"רחם לאומי" (ברקוביץ, 1999), וכפועל יוצא מכך – את חובתה להמשיך בהיריון למען הצלת הקולקטיב היהודי. פרסומיה של אפרת גם מדגישים מאוד היבטים סוציו־אקונומיים ואת הקשר שבין הפלה למחסור כלכלי ולמצוקה. ולבסוף, מעמד העובר בפרסומיה של אפרת חלש יחסית לשיח הלא מקומי, המציג אותו כיצור חי בעל זכויות מלאות ומגיע עד כדי הצגת ההפלה כרצח – האשמה שאפרת אינה מאמצת.

לפיכך, בהשוואה למסרים של תנועות פמיניסטיות שמרניות המתנגדות להפלות, הראינו במחקר זה כי אפרת אינה מתאימה להימנות עם ארגוני פרו־צ'ויס הפמיניסטיים הרואים בזכות האישה על גופה ערך עליון, שכן היא מאמצת שיח פמיניסטי־ליברלי רק לכאורה, אך למעשה ממשיכה להתנגד להפלות ולעודד ילודה. היא גם אינה דומה לארגוני פרו־לייף האמריקאיים, המדגישים את מעמדו ואת זכויותיו של העובר מרגע היווצרו. לגבי אימוץ השפה הפמיניסטית, הראינו כי השימוש בהגיונות פמיניסטיים הוא סמנטי ותגובתי בעיקרו, בעוד האידיאולוגיה של העמותה והמטרה המוצהרת שלה נותרו פרו־נטליסטיות ולאומיות. עוד הראינו כי אף שאפרת מאמצת את שיח הבחירה החופשית, זוהי רטוריקה ריקה שאין מאחוריה כל ניסיון להציע בחירה בין אלטרנטיבות, ואפרת מדגישה שרק בחירה להמשיך בהיריון היא הדרך הנכונה. לאור זאת, אנו ממשיגות את המופע הייחודי של שיח ההפלות השמרני של אפרת ומכנות אותו "בעד הילד היהודי, בעד האישה המסורתית". בהמשגה זו המאמר תורם להבנת המופע המקומי של פוליטיקת ההפלות השמרנית־פמיניסטית בישראל, וגם יכול לשמש בסיס לבחינה השוואתית מול מופעים מקומיים של תנועות פמיניסטיות שמרניות ברחבי העולם ויחסן להפלות.

רשימת מקורות

- אמיר, דלילה. (2015). הפלות כסוגיה מושתקת בישראל. רסלינג.
- באואר, מרטין, וג'ורג' גאסקל (עורכים). (2011). מחקר איכותני: שיטות לניתוח טקסט, תמונה וצליל (בתרגום אורית פרידלנדר). האוניברסיטה הפתוחה.
- בארת, רולאן. (1998). מיתולוגיות (בתרגום עידו בסוק). בבל.
- בילסקי, ליאורה. (2001). יבוא תרבותי: המקרה של הפמיניזם בישראל. **עיוני משפט**, כה(2), 575-523.
- בנדט, שבת. (2013, שבעה בינואר). מפגינים נגד אגודת אפרת: "לא לתת פרס לעבריינים". **וואלה חדשות**.
- ברקוביץ, ניצה. (1999). "אשת חיל מי ימצא"? נשים ואזרחות בישראל. **סוציולוגיה ישראלית**, ב(1), 317-277.
- גולדשמידט, חגי. (2013, 20 בינואר). להפיל מתוך "הסכמה מודעת". **ynet**.
- דונת, אורנה. (2013). בכייה לדורות: חרטה על אימהות [חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל אביב].
- דונת, אורנה. (2017). בכייה לדורות: חרטה על אימהות. ידיעות ספרים.
- השילוני-דולב, יעל. (2013). מהפכת הפריזון. מודן, האוניברסיטה המשודרת.
- חדשות הכנסת. (27 ביוני, 2022). **ועדת העבודה והרווחה: תתאפשר הפסקת הריון גם בקופת חולים**.
- טל, אלון. (2017). והארץ מלאה: התמודדות עם פיצוץ אוכלוסין בישראל. הקיבוץ המאוחד.
- יפת, קארין כרמית. (2019). מזרחיות, מגדר ומשפט: על אזרחות אימהית ואימהות מזרחית בדיני ההפלי(י)ה. **עיוני משפט**, מא, 772-689.
- יפתחאל, אורן. (2000). "אתנוקרטיה", גיאוגרפיה ודמוקרטיה: הערות על הפוליטיקה של יהוד הארץ. **אלפיים: כתביעת בינתחומי לעיון, הגות וספרות**, 19, 105-78.
- להב־רז, יעלה. (2023). כשטרנס לאומי הופך לטרנס מקומי: משולש הקטיפה הישראלי ואימוץ חוק איסור צריכת זנות. **משפט, חברה ותרבות**, ו, 362-331.
- מטר, חגי. (2011, 1 בספטמבר). דרישה בת"א: לסלק את השלט המתנגד להפלות. **זמן תל אביב**.
- מכמן, דן. (2000). משואה לתקומה! משואה לתקומה? ההיסטוריוגרפיה של הקשר הסיבתי בין השואה להקמת מדינת ישראל – בין מיתוס למציאות. בתוך פנחס גינוסר (עורך), **עיונים בתקומת ישראל: מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל** (כרך 10, עמ' 258-234). מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות.
- מלמד, שוהם. (2004). "כעבור עשרות שנים מועטות נהיה כולנו בני עדות המזרח...": אמהות, פריזון והבנייתו של "האיום הדמוגרפי" בחוק גיל הנישואין. **תיאוריה וביקורת**, 25, 96-69.
- נויברגר, בנימין. (2016). הדמוקרטיה הישראלית: שורשים, התפתחות, משברים, כתמים. האוניברסיטה הפתוחה.
- עזריהו, מעוז. (2005). הר הרצל: מתווה היסטורי של בית הקברות הלאומי בירושלים. **אופקים בגאוגרפיה**, 64-65, 383-369.

- עיר־שי, רונית נעמת. (2022). "אישה" או "חזה"? הפסקות היריון בשיח ההלכתי־האורתודוקסי במאה העשרים מפרספקטיבה מגדרית. מאגנס.
- צ'ודורו, ננסי. (2007). שעתוק האמהות – פסיכואנליזה והסוציולוגיה של המיגדר. בתוך ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין, חנה נווה ותמי עמיאל האזור (עורכות), **דרכים לחשיבה פמיניסטית: מקראה** (עמ' 86–135). האוניברסיטה הפתוחה.
- קופפרברג, עירית. (2010). הקדמה: חקר הטקסט והשיח במחקר איכותני. בתוך עירית קופפרברג (עורכת), **חקר הטקסט והשיח: ראשומון של שיטות מחקר** (עמ' 13–24). אוניברסיטת בן־גוריון בנגב.
- רווה, ענבר. (2012). "נְתִיחָיִין, אֶת־הַיָּלָדִים": המיילדות העבריות בצומת פוליטי. **מגדר**, 1, 104–116.
- רימלט, נויה. (2016). מנגישות חלקית, שאין בה צדק, לחקיקה צודקת: לקראת פרדיגמה חדשה של הפסקות היריון בישראל. **עיוני משפט**, (לט2), 415–479.
- שפר, רומי. (2023). ותחינה את הילדים: ההגיונות התרבותיים של אגודת אפרת [עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בן־גוריון בנגב].
- Benford, Robert D., & David A. Snow. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 611–639.
- Benhabib, Seyla. (2009). Claiming rights across borders: International human rights and democratic sovereignty. *American Political Science Review*, 103(4), 691–704.
- Bień-Kacała, Agnieszka, & Tímea Drinóczi. (2023). Abortion law and illiberal courts: Spotlight on Poland and Hungary. In Mary Ziegler (Ed.), *Research handbook on international abortion law* (pp. 263–282). Edward Elgar Publishing.
- Center for Reproductive Rights. (n.d.). *The World's Abortion Laws*.
- Farris, Sara, & Catherine Rottenberg. (2017). Introduction: Righting feminism. *New Formations: A Journal of Culture, Theory, Politics*, 91(3), 5–15.
- Gitlin, Todd. (1980). *The whole world is watching*. University of California Press.
- Goffman, Erving. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Hashiloni-Dolev, Yael. (2007). *A life (un)worthy of living: Reproductive genetics in Israel and Germany*. Springer.
- Hochschild, Arlie Russell. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology*, 85(3), 551–575.
- Jackson, Lucy, & Gill Valentine. (2017). Performing "moral resistance"? Pro-life and pro-choice activism in public space. *Space and Culture*, 20(2), 221–238.
- Jakobovits, Immanuel. (1967). *Jewish medical ethics: A comparative and historical study of the Jewish religious attitude to medicine and its practices*. Bloch Publishing Company.

- Joffe, Carole E., Tracy A. Weitz, & Clare L. Stacey. (2004). Uneasy allies: Pro-Choice physicians, feminist health activists and the struggle for abortion rights. *Sociology of Health & Illness*, 26(6), 775–796.
- Kahn, Susan Martha. (2000). *Reproducing Jews: A cultural account of assisted conception in Israel*. Duke University Press.
- Koralewska, Inga, & Katarzyna Zielińska. (2022). “Defending the unborn”, “protecting women” and “preserving culture and nation”: Anti-abortion discourse in the Polish right-wing press. *Culture, Health & Sexuality*, 24(5), 673–687.
- Levitt, Peggy, & Sally Merry. (2009). Vernacularization on the ground: Local uses of global women’s rights in Peru, China, India and the United States. *Global Networks*, 9(4), 441–461.
- Malets, Olga, & Sabrina Zajak. (2014). Moving culture: Transnational social movement organizations as translators in a diffusion cycle. In Britta Baumgarten, Priska Daphi, & Peter Ullrich (Eds.), *Conceptualizing culture in social movement research* (pp. 251–274). Palgrave Macmillan.
- Mason, Carol. (2019). Opposing abortion to protect women: Transnational strategy since the 1990s. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 44(3), 665–692.
- Maxwell, Carol J. (1995). Coping with bereavement through activism: Real grief, imagined death, and pseudo-mourning among pro-life direct activists. *Ethos*, 23(4), 437–452.
- Merry, Sally Engle. (2009). *Human rights & gender violence: Translating international law into local justice*. University of Chicago Press.
- Nowell, Lorelli S., Jill M. Norris, Deborah E. White, & Nancy J. Moules. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–13.
- Oaks, Laury. (2009). What are pro-life feminists doing on campus? *NWSA Journal*, 21(1), 178–203.
- Pető, Andrea, & Fanni Svégl. (2024). Nationalism, pronatalism, and the guild of gynecology: The complex legacy of abortion regulation in Hungary. *Central European History*, 1–18.
- Remennick, Larissa. (2006). The quest for the perfect baby: Why do Israeli women seek prenatal genetic testing? *Sociology of Health & Illness*, 28(1), 21–53.
- Rich, Adrienne. (1976). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. Norton.
- Roberti, Amanda. (2021). “Women deserve better”: The use of the pro-woman frame in anti-abortion policies in US States. *Journal of Women, Politics & Policy*, 42(3), 207–224.

- Rose, Melody. (2011). Pro-Life, pro-woman? Frame extension in the American antiabortion movement. *Journal of Women, Politics & Policy*, 32(1), 1–27.
- Saurette, Paul, & Kelly Gordon. (2015). *The changing voice of the anti-abortion movement: The rise of "pro-woman" rhetoric in Canada and the United States*. University of Toronto Press.
- Schreiber, Ronnee. (2018). Is there a conservative feminism? An empirical account. *Politics & Gender*, 14(1), 56–79.
- Schwandt, Thomas A. (2014). *The Sage dictionary of qualitative inquiry*. Sage.
- Segal, Amir, & Itay Greenspan. (2024). The Americanization of Israeli conservative civil society: A critical community and transnational transference perspective. *Israel Studies*, 29(2), 144–169.
- Sharma, Eva, Koustuv Saha, Sindhu Kiranmai Ernala, Sucheta Ghoshal, & Munmun De Choudhury. (2017). Analyzing ideological discourse on social media: A case study of the abortion debate. *Proceedings of the 2017 international conference of the computational social science society of the Americas*, Article 4.
- Snow, David A. (2004). Framing processes, ideology, and discursive fields. In David A. Snow, Sarah A. Soule, & Hanspeter Kriesi (Eds.), *The Blackwell companion to social movements* (pp. 380–412). Blackwell.
- Stopler, Gila. (2015). Biopolitics and reproductive justice: Fertility policies between women's rights and state and community interests. *University of Pennsylvania Journal of Law and Social Change*, 18(2), 169–207.
- Trumpy, Alexa J. (2014). Woman vs. fetus: Frame transformation and intramovement dynamics in the pro-life movement. *Sociological Spectrum*, 34(2), 163–184.
- Ziegler, Mary. (2013). Women's rights on the right: The history and stakes of modern pro-life feminism, 1968 to the present. *Berkeley Journal of Gender, Law & Justice*, 28(2), 232–268.

נספח א

שנה	אירועים בזירה המקומית ובעולם
1981	רישום ראשון ברשם העמותות
1990	שינוי שם (מחיקת "הזכות לחיות")
2010	אגודת אפרת עתרה לבג"ץ כנגד החלטת הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו ורשות השידור להפסיק לשדר תשדיר פרסום שלה. התשדיר בוטל ביוזמת ניצן הורוביץ, אך הוחזר לאחר עתירתה של האגודה
2011	דרישה לסילוק שלט חוצות מת"א
2012	פרשת רו אטיאס
	מחאה נגד הענקת פרס ירושלים לאגודת אפרת
2018	פסילת שידור
	שינוי שם כללי "מתן ייעוץ וסיוע לנשים הרות במצוקה"
	פרסום שלט חוצות סמוך לעיריית ת"א זוכה לביקורת מהעירייה עצמה
2019	שינוי המיתוג של האתר
2022	ביטול רו נגד וייד
	רפורמה בחוק ההפלות הישראלי